

УДК 343.137.13

А. В. Бежанова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕФІНІЦІІ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ВІДЕОЗАПИСУ ФІКСАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Постановка проблеми. Активне застосування режиму відеоконференції органами досудового розслідування та судом, здійснюване під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення органу досудового розслідування чи суду, спрямоване передусім на виконання завдань Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, які полягають у забезпеченні швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, щоб кожний, хто учинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. Основними засобами, спрямованими на забезпечення достатності доказів у доведенні вини особи, є процесуальні дії.

Загальновідомо, що сутність доказів у кримінальному провадженні полягає в тому, що ними є відомості, безпосередньо отримані з передбачених законному джерел, у встановленій процесуальній формі. У зв'язку з цим у кримінальному судочинстві можуть використовуватися тільки такі технічні засоби і прийоми, які не суперечать чинному законодавству. Тому правове регулювання науково-технічних досягнень, що застосовуються в кримінальному провадженні, може стати ефективним тільки в разі встановлення єдиної системи критеріїв допустимості такого застосування і їх нормативного закріплення в кримінально-процесуальному законі.

Одним зі стратегічних заходів вирішення завдань кримінального судочинства стало запровадження норм, якими врегульовується можливість проведення в режимі відеоконференції допиту та впізнання під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України) і процесуальних дій під час судового провадження в режимі відеоконференції (ст. ст. 336, ч. 3 ст. 351 і ч. 4 ст. 354 КПК України). Широке застосування відповідних технологій має своїм завданням істотно підвищити ефективність кримінального судочинства. Проте неоднозначність деяких законодавчих положень чинного КПК України щодо визначення технічних засобів відеозапису, за допомогою яких фіксуються хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції в кримінальному провадженні в Україні, потенційно може призвести до проблеми допустимості використання у сфері кримінального судочинства доказів, отриманих із застосуванням технічних засобів.

Отже, наявність значної кількості законодавчих новел у регламентації застосуванням режиму відеоконференції, відсутність спеціальних досліджень у цій сфері, необхідність удосконалення кримінально-процесуального законодавства в частині використання технічних засобів відеозапису під час застосування режиму відеоконференції та практики його застосування зумовлюють актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти застосування відеоконференції досліджували такі вчені, як К.О. Архіпова, Н.М. Ахтирська, Л.М. Лобойко, Т.М. Михальчук, М.І. Пашковський, Д.П. Письменний, А.С. Си-

зonenko, М.І. Смирнов, М.Ф. Сокиран, А.Є. Федюнін, О.Г. Халіулін, Ю.М. Черноус, І.В. Черниченко, Д.О. Шингарьов, В.А. Шиплюк та інші, праці яких і стали науковим підґрунтям статті. Проте питання використання технічних засобів відеозапису під час застосування режиму відеоконференції залишається спірними, малодослідженим та актуальним, ураховуючи досить нетривалу історію застосування телекомунікаційних технологій у кримінальному процесі. Наукового дослідження потребують правові підстави застосування цієї технології, межі допустимості й порядок її використання в кримінальному провадженні.

Метою статті є дослідження правових засад застосування режиму відеоконференції, визначення проблем використання технічних засобів відеозапису під час застосування режиму відеоконференції. Для досягнення вказаної мети необхідно виконати такі завдання: з'ясувати специфіку використання технічних засобів відеозапису під час застосування режиму відеоконференції в кримінальному провадженні в Україні; визначити перспективи використання інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та юридичної практики з означеної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування технічних засобів у кримінальному процесі є звичайним явищем, і досягнення науково-технічного прогресу дають можливості використання нових технологій в інтересах кримінального судочинства. КПК України за допомогою сучасних технічних засобів і систем значно розширив можливості проведення процесуальних дій під час досудового розслідування й судового провадження, зокрема застосування засобів відеозапису (режим відеоконференції). Разом із тим рівень застосування досягнень науки і техніки характеризується істотним розривом між теорією і практикою, недослідженістю проблем усебічного науково-технічного забезпечення кримінального судочинства. З розвитком науково-технічного прогресу зростають можливості криміналістичних (науково-технічних) засобів і методів у розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень [1, с. 182]. До них П.В. Цимбал зараховує всі розробки науки й техніки, які сприяють підвищенню рівня і якості виявлення, фіксації, дослідження та використання даних, отриманих за їх допомогою в кримінальному судочинстві, тобто технічні засоби, методи, матеріали, прийоми, методики, способи організації діяльності тощо [2, с. 7].

Дистанційне досудове розслідування та судове провадження передбачає можливість проведення окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій за умови, що учасники таких дій на момент їх проведення перебувають у різних місцях, географічно віддалених одне від одного на відстань, що створює неможливість їх безпосереднього контакту. Такий контакт відбувається завдяки використанню науково-технічних засобів, а саме: а) персонального комп'ютера, обладнаного відеокамерою, мікрофоном і динаміками; б) відповідного програмного забезпечення, яке дає змогу зчитувати, відтворювати аудіовізуальну інформацію та забезпечувати інформаційну безпеку (програма типу Skype чи її аналоги); в) відповідної технології, яка здатна забезпечувати належну якість зображення і звуку та передавати аудіовізуальну інформацію на відстань [3, с. 298]. Проблемним питанням є пра-

вильне застосування технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції без порушення вимог законодавства, адже це призводить до неможливості використання результатів цих дій як доказів у кримінальному провадженні [4, с. 285].

Статтею 232 ч. 9 КПК України передбачено, що хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної в режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Усі ці засоби фіксації мають доказове значення. Відеозапис – електронний метод фіксування доказової інформації, який відрізняється оперативністю, технологічною гнучкістю й великою інформаційною ємністю, є засобом фіксування візуальної та звукової доказової інформації під час провадження слідчих дій [5, с. 367].

Кримінальний процес має своїм завданням не тільки захист прав і законних інтересів осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, захист особи від незаконного та необґрунтованого обвинувачення, засудження, обмеження її прав і свобод, а й досягнення цієї мети законними засобами. В іншому випадку втрачається сенс всієї процедури кримінального судочинства. Це положення закріплено не тільки в ст. 62 Конституції України, відповідно до якої обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, і припущеннях [6], а й у ст. 87 КПК України, в якій закріплено вимогу про те, що докази, отримані з порушенням вимог КПК України, є недопустимими. Тобто, щоб стати доказом, результати проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції повинні, по-перше, проводитись у законний спосіб, а по-друге, фіксуватися за допомогою технічних засобів відеозапису. Відеозапис, у свою чергу, повинен набути саме статусу доказу, який закріплено в процесуальному законодавстві України. При цьому необхідно, щоб він був оформлений належним чином, що зумовлює необхідність розгляду технічних засобів відеозапису, за допомогою яких фіксуються процесуальні дії, проведені в режимі відеоконференції в цій сфері.

Так, ст. 84 КПК України встановлює, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Додатково в ст. 99 КПК України закріплено, що документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати складені в передбаченому КПК порядку протоколи процесуальних дій і додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [7]. Тобто законодавець надає відеозапису статус документа в кримінальному процесі. Зазначимо, що в цьому випадку необхідно оцінювати власне інформацію, а не матеріальний об'єкт, на якому вона зафіксована. Позиція щодо зарахування відеозапису до документів знаходить підтримку й у представників кримінально-процесуальної науки. Зокрема, існує позиція, що відеозапис є документом, він подібний до електронних документів, оскільки вони: а) зберігаються на матеріальному носії; б) інформація, зафіксована на них, має доказове значення; в) як правило, їх відтво-

рення в суді потребує спеціальних технічних засобів [8 с. 122; 9, с. 154]. Це означає, що підставою зарахування матеріалів фото- і кінозйомки, аудіо- і відеозаписів до письмових доказів є те, що не фізичні властивості матеріальних носіїв, а зафіксовані на них за допомогою спеціальних знаків відчуття (звуки або зображення) мають доказове значення. Проте, погоджуючись із позицією Т.С. Соколан, ми не можемо підтримати такий погляд, оскільки електронний документ може бути в будь-який час роздрукований і відтворений на такому матеріальному об'єкті. Окрім цього, у створенні електронного документа завжди бере участь людина, яка надає цьому джерелу інформації певного суб'єктивізму, оскільки особа, описуючи ту або іншу подію, пропускає всі обставини справи через свою свідомість. Здійснення відеозапису виключає участь людського фактору, оскільки фіксація події відбувається в автоматичному режимі. Як наслідок, інформація, отримана подібним чином, має об'єктивний характер [10, с. 107]. Отже, це й дає змогу точно зафіксувати всю обстановку, яка склалася. На основі цього робимо висновок про неможливість зарахування технічних засобів відеозапису, за допомогою яких фіксуються процесуальні дії, проведені в режимі відеоконференції, до документа.

Деякі науковці схиляються до того, що відеозапис може належати як до документів, так і до речових доказів [11, с. 8]. Документи як речові докази важливі для кримінального провадження за зовнішнім виглядом, індивідуальними ознаками, місцем, часом їх виявлення тощо. А.П. Запотоцький пропонує проводити розмежування документів – джерел доказів – від документів – речових доказів – за такими критеріями: 1) відомості, які зафіксовані в документах – речових доказах, відрізняються від інформації, що міститься в «інших документах», за своїм процесуальним статусом; 2) доказове значення в документах – джерелах доказів – має лише зміст, а їх форма має допоміжне значення. На відміну від них, документи – речові докази – значимі у справі не лише за змістом, а й за своїм зовнішнім виглядом, місцем, часом їх виявлення тощо; 3) документи – джерела доказів – можуть бути замінені, тоді як документи – речові докази – внаслідок того, що зміни, які відбулися з ними, пов'язані з подією злочину, не можуть бути замінені на інші, оскільки сліди, що відобразились у них, є унікальними й існують в однині; 4) документи як джерела доказів можуть копіюватися з наступним процесуальним оформленням, що не зменшує їх доказового значення, а речові докази практично завжди унікальні й неповторювані; 5) документ – джерело доказів – містить відомості, які складаються з опису події злочину чи фактів його вчинення за допомогою письма або інших умовних знакових кодів тощо, на відміну від документа – речового доказу, що закріплює не опис матеріальних слідів злочину чи факту його скоєння, а самі сліди злочину, які збереглися на ньому [12, с. 8]. Отже, технічні засоби відеозапису, за допомогою яких фіксуються процесуальні дії, проведені в режимі відеоконференції, є матеріальним об'єктом, що містить інформацію про хід і результати слідчої (розшукової) дії подію, яка мала місце. Аналіз визначень речового доказу, які містяться в КПК України, дає підстави вважати, що технічні засоби відеозапису не відповідають визначенню речового доказу. Магнітні, електронні та інші носії інформації – це дійсно предмети, які містять інформацію, на підставі якої можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження. Але

відповідну інформацію можна отримати за умови дослідження змісту цих предметів, який відтворюється лише за допомогою використання спеціальних технічних засобів. Відповідний процес відрізняється від процесу дослідження речових або письмових доказів, який полягає в дослідженні їх матеріальної форми.

Отже, відеозапис як цифровий об'єкт, який є нематеріальним, не має відповідних якісних фізичних характеристик, має специфічну процедуру та середовище створення, здатний до копіювання й переміщення без втрати характеристик, сприймається людиною лише після оброблення ЕОМ і виведення інформації на відповідний технічний пристрій (монітор), неможливо визнати матеріальним об'єктом і, як наслідок, речовим доказом чи традиційним документом [13, с. 256]. Отже, відеозапису, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, варто надати статус окремого виду джерела доказів, оскільки аудіо- та відеозаписи за характером джерела інформації, способу її закріплення, збереження, відтворення й дослідження відрізняються від письмових і речових доказів.

Висновки. Аналізуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що сьогодні такий доказ, як відеозапис і, зокрема, відеозапис, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної в режимі відеоконференції, не має статусу окремого джерела доказу в кримінальному процесуальному законодавстві України, що ускладнює процедуру поводження з ним учасниками судового провадження. Але, окрім унесення доповнень до законодавства щодо відеозапису, варто також вирішити питання щодо того, до якого виду доказів він належить. Уміння сторін процесу класифікувати докази сприяє повному, всебічному й об'єктивному дослідженню обставин кримінального правопорушення, формуванню достовірних висновків.

Література

1. Кобець М.В. Поняття науково-технічного забезпечення у кримінальному судочинстві. Наука і правоохоронна. Київ: ДНДІ МВС України, 2013. № 3 (21). С. 181–185
2. Цымбал П.В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Киев, 1992. 25 с
3. Тимчишин Д.М. Використання науково-технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваного. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 298–302.
4. Черниченко І.В. Особливості реалізації окремих засад кримінального провадження України під час застосування відеоконференції. Часопис Київського університету права. 2013. Вип. 4. С. 332–336.
5. Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2003. № 1. С. 367–372.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.
8. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
9. Молдован А.В., Мельник С.М. Кримінальний процес України: навчальний посібник. Київ: Центр учб. л-ри, 2013. 368 с.
10. Соколан Т.С. Адміністративно-правове регулювання застосування відеоспостереження правоохоронними органами України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 245 с.

11. Сокиран М.Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.
12. Запотоцький А.П. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. Київ, 2009. 26 с.
13. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2013. № 5. С. 256–264.

Анотація

Бежанова А. В. Деякі аспекти дефініції технічних засобів відеозапису фіксації процесуальних дій у режимі відеоконференції. – Стаття.

У статті проаналізовано специфіку та проблеми визначення технічних засобів відеозапису, за допомогою яких фіксуються хід і результати слідчої (розшукової) дії й інших процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, у кримінальному провадженні в Україні; визначено перспективи використання технічних засобів відеозапису під час застосування режиму відеоконференції, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та юридичної практики з означеної проблематики.

Ключові слова: технічні засоби, відеозапис, слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, докази, відеоконференція.

Аннотация

Бежанова А. В. Некоторые аспекты дефиниции технических средств видеозаписи фиксации процессуальных действий в режиме видеоконференции. – Статья.

В статье проанализированы специфика и проблемы определения дефиниции технических средств видеозаписи, с помощью которых фиксируются ход и результаты следственного (розыскного) действия и иных процессуальных действий, проведенных в режиме видеоконференции, в уголовном судопроизводстве в Украине; определены перспективы использования технических средств видеозаписи при применении режима видеоконференции, а также сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства и юридической практики по обозначенной проблематике.

Ключевые слова: технические средства, видеозапись, следственные (розыскные) действия, уголовное производство, доказательства, видеоконференция.

Summary

Biežanova A. V. Some aspects of defining technical means of video recording of procedural actions in video conferencing mode. – Article.

The specifics and problems of determining the technical means of video recording, by means of which the course and results of investigation (search) action and other procedural actions carried out in the mode of videoconference in criminal proceedings in Ukraine, are analyzed; the prospects for the use of technical means of video recording in the use of the video conferencing regime are defined, as well as proposals for improving the current legislation and legal practice on the identified issues.

Key words: technical means, video recording, investigation (search) actions, criminal proceedings, proofs, videoconference.